Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

O‘ZBEKISTONDA BANK OMONATLARI FOIZ STAVKASINING JAMG’ARISH QARORLARIGA TA’SIRI

Xayrullayeva Robiya Habibulloyevna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Menejment fakulteti
“Biznesboshqaruv” mutaxassisliging 2-kurs talabasi
robiyaxayrullayeva@gmail.com

Abdiyeva Flora
https://doi.org/10.5281/zenodo.22982450

Annotatsiya. Ushbu maqolada bank omonatlari bo‘yicha foiz stavkalarining aholining jamg‘arish qarorlariga ta’siri mikroiqtisodiy nuqtayi nazardan o‘rganiladi. Jamg‘arish va iste’mol o‘rtasidagi bog‘liqlik, foiz stavkasining iste’molchi tanloviga ta’siri hamda bank omonatlarining aholi uchun jozibadorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, O‘zbekistonda jismoniy shaxslarning muddatli depozitlari bo‘yicha foiz stavkalari va depozitlar hajmining o‘zgarishi ko‘rib chiqiladi. Maqolada foiz stavkasi oshishi jamg‘arishga bo‘lgan rag‘batni kuchaytirishi mumkinligi, biroq aholining qaroriga inflyatsiya, daromad darajasi, likvidlikka ehtiyoj va risk kabi boshqa omillar ham ta’sir qilishi ko‘rsatiladi.
Kalit so‘zlar: jamg‘arish, bank omonati, foiz stavkasi, iste’molchi tanlovi, mikroiqtisodiyot, depozit, inflyatsiya, alternativ xarajat.

Аннотация. В данной статье анализируется влияние процентных ставок по банковским вкладам на решения населения о сбережениях с точки зрения микроэкономики. В статье рассматриваются взаимосвязь между сбережением и потреблением, влияние процентной ставки на выбор потребителя, а также привлекательность банковских вкладов для населения. Кроме того, анализируются изменения процентных ставок по срочным вкладам физических лиц и объёма депозитов в Узбекистане. В исследовании показано, что повышение процентных ставок может увеличить интерес населения к сбережениям. Вместе с тем на решения населения о сбережениях также влияют такие факторы, как инфляция, уровень дохода, потребность в доступных денежных средствах и риск.
Ключевые слова: сбережения, банковский вклад, процентная ставка, потребительский выбор, микроэкономика, депозит, инфляция, альтернативные издержки.

Annotation. This article analyzes the impact of interest rates on bank deposits on the saving decisions of the population from a microeconomic perspective. The article examines the relationship between saving and consumption, the impact of interest rates on consumer choice, and the attractiveness of bank deposits for the population. It also analyzes changes in interest rates on time deposits of individuals and the volume of deposits in Uzbekistan. The study shows that an increase in interest rates can increase people's interest in saving. At the same time, other factors such as inflation, income level, the need for available funds, and risk also influence people's saving decisions.

Keywords: saving, bank deposit, interest rate, consumer choice, microeconomics, deposit, inflation, opportunity cost.

Kirish

Bozor iqtisodiyotida aholining daromadlarini qanday taqsimlashi muhim iqtisodiy masalalardan biri hisoblanadi. Inson o‘z daromadini asosan joriy iste’molga sarflashi yoki uning bir qismini kelajak uchun saqlashi mumkin. Shu sababli iste’mol va jamg‘arish o‘rtasidagi tanlov mikroiqtisodiyotning muhim masalalaridan biridir.Jamg‘arishning eng keng tarqalgan shakllaridan biri bank omonatlaridir. Bankka pul qo‘ygan shaxs o‘z mablag‘idan ma’lum muddat davomida foydalanmaslik evaziga foiz ko‘rinishida daromad oladi. Shuning uchun omonatning foiz stavkasi iste’molchining iqtisodiy qaroriga ta’sir qiluvchi muhim omillardan biri bo‘lishi mumkin.O‘zbekiston sharoitida ushbu mavzu ayniqsa dolzarb. Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yil iyul oyida jismoniy shaxslarning milliy valyutadagi muddatli depozitlari bo‘yicha o‘rtacha nominal foiz stavkasi 21,4 foizni tashkil etgan. Shu davrda real foiz stavkasi 7,6 foiz bo‘lgan.Maqolaning asosiy maqsadi — bank omonatlaridagi foiz stavkasi o‘zgarishining aholining jamg‘arish qarorlariga qanday ta’sir qilishi mumkinligini mikroiqtisodiy jihatdan tushuntirish.

1. Jamg‘arish va iste’molning mikroiqtisodiy mazmuni

Iste’molchining daromadi cheklangan bo‘ladi. Shu sababli u o‘z ehtiyojlarini qondirishda tanlov qilishi kerak. Masalan, biror shaxsning oylik daromadi 5 mln so‘m bo‘lsa, u barcha daromadini hozirgi ehtiyojlariga sarflashi yoki ma’lum qismini kelajak uchun saqlashi mumkin.

Oddiy ko‘rinishda daromad quyidagicha ifodalanadi:

Y = C + S

Bu yerda:

Y — daromad;

C — iste’mol xarajatlari;

S — jamg‘arish.

Masalan, shaxs 5 mln so‘m daromad olib, 4 mln so‘mini iste’molga sarflasa, 1 mln so‘m jamg‘aradi.

Jamg‘arish qarorida asosiy masala shundan iboratki, inson bugungi iste’moldan voz kechib, kelajakdagi iste’mol imkoniyatini oshiradi. Bu holat mikroiqtisodiyotda **vaqtlararo tanlov** deb qaraladi.

2. Foiz stavkasining jamg‘arishga ta’siri

Bank omonatining asosiy afzalligi shundaki, jamg‘arilgan pul kelajakda foiz bilan qaytadi.

Masalan, 10 mln so‘m 20 foiz yillik stavkada bankka joylashtirilsa, oddiy hisob-kitob bo‘yicha bir yildan keyin:

10 000 000 × 1,20 = 12 000 000 so‘m bo‘ladi.

Demak, iste’molchi bugun 10 mln so‘mni sarflash o‘rniga bankka qo‘yib, kelajakda ko‘proq mablag‘ga ega bo‘lish imkoniyatini oladi.

Shu sababli foiz stavkasining oshishi jamg‘arishning jozibadorligini oshirishi mumkin. Masalan, boshqa shartlar o‘zgarmagan holda, 18 foizlik omonatga nisbatan 22 foizlik omonat iste’molchiga yuqoriroq nominal daromad beradi.Biroq bu jarayonni faqat foiz stavkasi bilan tushuntirish to‘g‘ri

bo‘lmaydi. Iste’molchi qaroriga inflyatsiya, daromad, kelajakdagi ehtiyojlar va pulni istalgan vaqtda ishlata olish zarurati ham ta’sir qiladi.

3. Nominal va real foiz stavkasi

Omonat bo‘yicha qaror qabul qilishda nominal foiz stavkasidan tashqari real foiz stavkasiga ham e’tibor berish kerak.Nominal foiz stavkasi bank tomonidan e’lon qilinadigan foiz hisoblanadi. Real foiz stavkasi esa inflyatsiya ta’siri hisobga olingandan keyingi daromadni ifodalaydi.

Soddalashtirilgan holda:

Real foiz stavkasi ≈ Nominal foiz stavkasi − Inflyatsiya

Masalan, nominal foiz stavkasi 21 foiz, inflyatsiya esa 10 foiz bo‘lsa:

21% − 10% = 11%

atrofida real daromad qoladi.

O‘zbekiston Markaziy bankining 2025-yil sentyabrdagi ma’lumotlarida aholining muddatli depozitlari bo‘yicha nominal stavka 21,4 foiz, real foiz stavkasi esa 7,6 foiz sifatida ko‘rsatilgan.

Bu misol shuni ko‘rsatadiki, iste’molchi uchun faqat “bank necha foiz beradi?” degan savol emas, balki “inflyatsiyani hisobga olganda pulimning xarid qobiliyati qanchaga oshadi?” degan savol ham muhim.

4. O‘zbekistonda bank omonatlari bo‘yicha holat

O‘zbekiston Markaziy bankining statistik ma’lumotlarida jismoniy shaxslarning milliy valyutadagi muddatli depozitlari bo‘yicha o‘rtacha tortilgan foiz stavkalari so‘nggi yillarda yuqori darajada shakllanganini ko‘rish mumkin. Masalan, 2024-yilda ayrim oylarda bu ko‘rsatkich 20 foizdan yuqori bo‘lgan, 2025-yilda esa 21 foiz atrofida shakllangan.

Markaziy bank ma’lumotiga ko‘ra, 2025-yil boshidan 1-sentabrgacha aholining milliy valyutadagi muddatli depozitlari qoldig‘i 25 foizga oshib, 67 trln so‘mga yetgan. Shu davrda milliy valyutadagi jami depozitlar qoldig‘i 20 foizga oshib, 200 trln so‘mni tashkil etgan.

Bu raqamlar yuqori foiz stavkalari va depozitlarning o‘sishi bir davrda kuzatilganini ko‘rsatadi. Lekin bundan “depozitlar aynan foiz stavkasi sababli oshdi” degan qat’iy xulosa chiqarish uchun boshqa omillarni ham hisobga olish kerak.

5. Iste’molchining tanloviga ta’sir qiluvchi boshqa omillar

Foiz stavkasi jamg‘arish qarorining yagona omili emas.Birinchidan, **daromad darajasi** muhim. Daromadi yuqori bo‘lgan shaxs zarur kundalik xarajatlarini qoplagandan keyin ko‘proq mablag‘ni jamg‘arishi mumkin.Ikkinchidan, **inflyatsiya** jamg‘arish qaroriga ta’sir qiladi. Agar iste’molchi narxlar tez oshadi deb hisoblasa, pulining kelajakdagi xarid qobiliyatidan xavotirlanishi mumkin.Uchinchidan, **likvidlik** muhim. Omonatdagi pulni muddatidan oldin yechib olish shartlari iste’molchining qaroriga ta’sir qilishi mumkin.To‘rtinchidan, **risk** mavjud. Iste’molchi bankning ishonchliligi, omonat shartlari va boshqa moliyaviy instrumentlarning daromadliligini ham hisobga oladi.Beshinchidan, **alternativ xarajat** mavjud. Agar inson pulini bankka qo‘ysa, u mablag‘ni boshqa maqsadda ishlata olmaydi. Masalan, biznes boshlash, ta’limga sarflash yoki boshqa investitsiya vositasidan foydalanish imkoniyatidan voz kechishi mumkin.

6. Mikroiqtisodiy tahlil

Foiz stavkasining oshishini iste'molchining vaqtlararo tanlovi orqali tushuntirish mumkin.

Faraz qilaylik, iste'molchi 10 mln so‘mga ega. U ikki variantdan birini tanlaydi:

1-variant: 10 mln so‘mni hozir sarflash.

2-variant: 10 mln so‘mni bankka qo‘yib, kelajakda foiz bilan olish.

Agar foiz stavkasi 10 foiz bo‘lsa:

10 mln × 1,10 = 11 mln so‘m.

Agar foiz stavkasi 20 foizga oshsa:

10 mln × 1,20 = 12 mln so‘m.

Demak, foiz stavkasi oshishi jamg‘arishning kelajakdagi foydasini oshiradi.

Bu holat iste'molchi tanlovida **almashtirish effekti** bilan izohlanishi mumkin: jamg‘arish nisbatan jozibador bo‘lib, joriy iste'molning alternativ xarajati oshadi.

Shu bilan birga, foiz daromadi oshgan iste'molchi o‘zini boyroq his qilib, iste'mol xarajatlarini ham oshirishi mumkin. Bu esa **daromad effekti** bilan bog‘liq.

Shuning uchun foiz stavkasi oshganda jamg‘arishning qanday o‘zgarishi har doim bir xil bo‘lavermaydi.

7. Oddiy amaliy misol

Quyidagi misolda bir talabaning oyiga 5 mln so‘m daromadi bor deb faraz qilamiz.

Ko‘rsatkich	18% stavka	22% stavka
Boshlang‘ich jamg‘arma	10 mln so‘m	10 mln so‘m
Yillik foiz	1,8 mln so‘m	2,2 mln so‘m
Bir yildan keyingi summa	11,8 mln so‘m	12,2 mln so‘m

Bu oddiy misol bo‘lib, kapitalizatsiya, soliqlar va bankning aniq omonat shartlari hisobga olinmagan.

Misoldan ko‘rinadiki, foiz stavkasi 18 foizdan 22 foizga oshirilganda 10 mln so‘mlik mablag‘ bo‘yicha nominal foiz daromadi 400 ming so‘mga ko‘payadi.Shuning uchun iste'molchi uchun yuqori foiz stavkasi jamg‘arishni rag‘batlantiruvchi omil bo‘lishi mumkin.

Xulosa

O‘tkazilgan tahlil shuni ko‘rsatadiki, bank omonatlari bo‘yicha foiz stavkasi aholining jamg‘arish qarorlariga ta'sir qiluvchi muhim iqtisodiy omillardan biridir. Foiz stavkasi oshishi jamg‘arishning kelajakdagi daromadliligini oshirib, joriy iste'molning alternativ xarajatini ko‘paytiradi.

O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda aholining milliy valyutadagi muddatli depozitlari bo‘yicha foiz stavkalari yuqori darajada shakllangan. 2025-yil iyulida jismoniy shaxslarning muddatli depozitlari bo‘yicha o‘rtacha nominal stavka 21,4 foizni tashkil etgan. Shu davrda real foiz stavkasi 7,6 foiz bo‘lgan.

Bundan tashqari, 2025-yil boshidan 1-sentabrgacha aholining milliy valyutadagi muddatli depozitlari 25 foizga oshgani kuzatilgan.Shunga qaramay, jamg‘arish hajmining o‘zgarishini faqat foiz stavkasi bilan izohlash to‘g‘ri emas. Aholining daromadi, inflyatsion kutilmalari, likvidlikka ehtiyoji, moliyaviy savodxonligi va boshqa investitsiya imkoniyatlari ham muhim rol o‘ynaydi.Umuman olganda, mikroiqtisodiy nuqtayi nazardan bank omonati bo‘yicha foiz stavkasi iste'molchining "bugungi iste'mol

yoki kelajakdagi iste’mol” o‘rtasidagi tanloviga ta’sir qiluvchi asosiy narxlardan biri sifatida qaralishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. **Milliy valyutadagi bank depozitlari va kreditlari bo‘yicha foiz stavkalari statistikasi.**
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. **Pul-kredit va moliyaviy statistika materiallari.**
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. **2025-yil 11-sentabrdagi matbuot anjumani materiallari.**
4. Mankiw N. G. Principles of Economics. Cengage Learning.
5. Pindyck R. S., Rubinfeld D. L. Microeconomics. Pearson.
6. Varian H. R. Intermediate Microeconomics: A Modern Approach. W. W. Norton & Company.